

יישור קו ואיפוק: אזרבייג'ן לאחר המלחמה באיראן

אלי הוזה¹ | גיליון 2166 | 7 ביולי 2026

התנהלות אזרבייג'ן במהלך המלחמה באיראן ב-2026 ניתנת לתיאור כיישור קו מרוסן יותר מאשר כניטרליות. מתחת להתעקשותה הרשמית כי נותרה מחוץ לעימות, באקו המשיכה להיות שותפה קרובה של ישראל בתחומי האנרגיה, רכישות הנשק והמודיעין, בעוד שהעמקת קשריה עם וושינגטון – כפי שבאה לידי ביטוי ביוזמה האמריקאית של מסדרון טראמפ לשלום, יציבות ושגשוג בינלאומיים (TRIPP) שטהראן מתנגדת לה בגלוי – מיקמה אותה בבירור בצד שנגדו נלחמה איראן. יישור קו זה הפך את אזרבייג'ן למטרה, כפי שהמחישו מתקפות הכטב"מים האיראניות ב-5 במארס והסיכולים שבאו לאחר מכן. מה שהגן עליה לא היה ניטרליות, אלא שילוב של עוצמה צבאית אמינה, נכונות מוכחת להגיב וסירוב מכוון להיגרר למלחמה – לצד שימור פרגמטי של יחסי עבודה עם טהראן והפגנה עקבית של רצון טוב הומניטרי. לאחר שבבחירות שנערכו בארמניה ביוני חזרה לשלטון ממשלה המחויבת ל-TRIPP, מגמתה המערבית של באקו שומרת, לעת עתה, על כיוונה. עם זאת, ייתכן שבקרוב היא תעמוד בפני הקושי לקדם שינוי בחוקה הארמנית באופן שיעלה בקנה אחד עם דרישתו של הנשיא אלייב להסכם שלום בדרום הקווקז.

יישור קו אסטרטגי מאחורי חזות של ניטרליות

באקו היא שכנתה הצפונית הבעייתית ביותר של טהראן: מדינה חילונית, חלק מהעולם הטורקי ובעלת רוב שיעי, הקשורה לישראל באמצעות נפט, נשק ומודיעין, ולווינגטון באמצעות שותפות אסטרטגית שהולכת ומעמיקה. ישראל מספקת חלק ניכר מן הנשק של אזרבייג'ן, ואיראן האשימה את באקו כי היא מאפשרת לישראל להשתמש בשטח אזרבייג'ן נגדה. טהראן גם האשימה במשך שנים את באקו בליבוי בדלנות בקרב המיעוט האזרי הגדול באיראן. באקו, מצדה, [האשימה](#) את איראן בפעילות עוינת על אדמתה ובפעולה נגד האינטרסים שלה, כפי שבא לידי ביטוי במתקפה על שגרירות אזרבייג'ן בטהראן ב-2023. אלה היו התנאים המבניים כאשר, ב-28 בפברואר 2026, פתחו ארצות הברית וישראל במבצע Epic Fury נגד איראן, שמכת הפתיחה שלו חיסלה את המנהיג העליון עלי ח'אמנאי.

עם פרוץ המלחמה, הממשלה בבאקו אימצה חזות ניטרלית: היא הציגה עצמה כאחד מעוגני היציבות האחרונים באזור [הכחישה](#) – כפי שעשתה גם במהלך מלחמת שנים-עשר הימים ביוני 2025 – כי שטחה והמרחב האווירי שלה שימשו או שימשו לפעולות נגד הרפובליקה האסלאמית. ב-4 במארס, [ביקר](#) הנשיא אילהם אלייב בשגרירות איראן בבאקו וחתם בספר התנחומים לזכר ח'אמנאי. עמדה זו שירתה אינטרסים קונקרטיים: בעוד הלחימה מתפשטת ברחבי המזרח התיכון

¹ אלי הוזה, מתמחה במכון למחקרי ביטחון לאומי, הוא סטודנט לתואר שני בתוכנית הבינלאומית ללימודי ביטחון ודיפלומטיה באוניברסיטת תל אביב, ובענייני ציבור אירופיים ב-Sciences Po Lille בצרפת.

והמלחמה באוקראינה נמשכת, הפך דרום הקווקז למסדרון הבטוח היחיד להובלת אנרגיה ומטענים בין אירופה לאסיה, [והביקוש](#) לנתיב הטראנס-כספי זינק.

ואולם, אין לבלבל בין רטוריקה ניטראלית לבין ריחוק ממשי ואי-יישור קו. ביוני, [דיווחה](#) CNN כי ישראל פרסה כוחות מיוחדים ויחידות מודיעין בתוך אזרבייג'ן. לפי הדיווח, כוחות אלה התקינו אמצעי ניטור לאורך הגבול עם איראן בשבועות שקדמו למלחמה, כחלק ממערך אזורי רחב יותר. באקו דחתה את הדיווח כ"[חסר כל יסוד](#)". בין אם כל פרט בדיווח מדויק ובין אם לאו, עצם הטענה עולה בקנה אחד עם מערכת יחסים ביטחונית ארוכת שנים, והיא משקפת מציאות שהעמדה הרשמית ניסתה לטשטש: בפועל, אזרבייג'ן ניצבה לצד המחנה שנלחם באיראן.

התקיפות בנחצ'יבאן והשלכותיהן

ב-5 במארס, בקושי יממה לאחר אותו ביקור תנחומים, כתב "מים" ששוגרו משטח איראן תקפו את נחצ'יבאן, המובלעת האזרבייג'נית שעל הגבול עם איראן. משרד ההגנה של אזרבייג'ן [מסר](#) כי ארבעה כתב "מים" איראניים השתתפו בתקיפה. אחד מהם יורט בידי מערכות ההגנה האווירית של אזרבייג'ן, ואילו האחרים פגעו ביעדים אזרחיים. אחד מהם פגע בטרמינל של נמל התעופה הבינלאומי של נחצ'יבאן, אחר נפל סמוך לבית ספר בכפר שקרבאד, והאחרון פגע, לפי הדיווחים, ב"תשתית אזרחית". ארבעה אזרחים נפצעו.

טהראן הכחישה אחריות. שר החוץ עבאס עראקצ'י ואחרים [רמזו](#) כי ייתכן שמדובר ב"מבצע דגל כוזב" ישראלי, שנועד לגרום את אזרבייג'ן למלחמה ולזרוע מחלוקת בין מדינות מוסלמיות. שתי פרשנויות עיקריות לאחריות האיראנית נפוצו בהקשר זה. לפי הראשונה, התקיפות היו מעשה סורר של יחידה מקומית של משמרות המהפכה, ששרשרת הפיקוד שלה התפרקה בפתיחת המלחמה. לפי השנייה, היה זה מסר מכוון מצד טהראן, שנועד לאיים על באקו בשל שיתוף הפעולה שלה עם ירושלים בזמן המלחמה, או לבחון את מידת נחישותה. הראיות הקיימות אינן מאפשרות להכריע בסוגיה, ולא ניתן לשלול את השערת "הקצין הסורר", אך נראה סביר יותר שטהראן השתמשה בתקיפות כדי להעביר מסר לאזרבייג'ן. מטרת המסר הייתה להבהיר כי האיראנים מודעים לשיתוף הפעולה בין באקו לישראל, שכן [ערוץ טלגרם](#) המזוהה עם משמרות המהפכה הציג את התקיפה כאזהרה לגבי אתר שממנו, כך נטען, התכוננו קצינים ישראלים ואמריקאים לפעול נגד איראן.

תגובתו הפומבית של אלייב הייתה חריפה. הוא גינה את התקיפות כמעשה טרור, זימן את שגריר איראן, החזיר את שליח אזרבייג'ן, הורה לצבא להתייבב בגבול הדרומי והזהיר שכל כוח עוין ייתקל ב"[אגרוף הברזל](#)" של אזרבייג'ן. בחירת הביטוי לא הייתה מקרית: "אגרוף הברזל" (Demir Yumruq) היה שם הקוד שנתנה אזרבייג'ן למתקפה שלה במלחמת קרבאך השנייה בשנת 2020, והשימוש בו כאן נועד במכוון לעורר את זיכרון אותו ניצחון. בתוך כך, [ארגון המדינות הטורקיות](#) גינה את התקיפות ששוגרו "משטח איראן" ולא פשוט "מאיראן". ניסוח זה שידר סולידריות ותמיכה, אך נמנע מלהצביע במפורש על איראן כאחראית, כדי להותיר לבאקו ולטהראן פתח יציאה.

דה-אסקלציה ומחוות הומניטריות

דה-אסקלציה חלה בתוך ימים אחדים. איראן, שנלחמה בארצות הברית ובישראל בכמה חזיתות ולא הייתה מעוניינת בפתיחת חזית צפונית מול צבא מודרני, הכחישה מעורבות והבטיחה לחקור את האירוע; אזרבייג'ן, שגם היא לא רצתה להיגרר למלחמה שתסכן את יציבותה ואת תפיסת "כלכלת המסדרון" שלה, ניצלה את ההזדמנות. ב-8 במארס, קיימו הנשיאים אלייב ופזשכיאן [שיחת טלפון](#) במטרה להביא להרגעת המצב. אזרבייג'ן [פתחה מחדש](#) את מעברי הגבול שלה לאחר סגירה של ארבעה ימים בלבד, ונמל התעופה של נחצ'יבאן חזר לפעול. נראה כי למעשה אף אחד מן הצדדים לא רצה בחזית שהתקיפות איימו לרגע לפתוח.

לצד הדיפלומטיה ננקטו גם מחוות הומניטריות. לאחר השיחה ב-8 במארס, שלחה אזרבייג'ן לאיראן [שיירה ראשונה](#) של כשלושים טונות דרך מעבר אסטארה – קמח, אורז, סוכר, מים, תה וכשני טונות של תרופות – ולאחריה, ב-18 במארס, [משלוח גדול יותר](#) של כ-82 טונות, ובהם 76 טונות של מזון, תרופות ואספקה רפואית, וכן מתנות לרגל חג הנורוז. באקו גם [אפשרה מעבר](#) של סיוע רפואי רוסי לאיראן דרך שטחה. המטרה המוצהרת הייתה להיענות לצרכי "העם האיראני הידודתי", אך הסיוע [שירת](#) כמה תכליות שלובות. מכיוון שנותב דרך אסטארה אל צפון-מערב איראן, אזור המאוכלס ברובו באזרים, הוא נתן מענה לציבור אזרבייג'ני המזדהה עם האזרים שמעבר לגבול. הוא שימש גם כמחווה של רצון טוב, שחיקקה את הדה-אסקלציה; ובהיותו מהלך שזכה ליחסי ציבור מצד המדינה, הוא סיפק לבאקו נרטיב הומניטרי בדיוק ברגע שבו קשריה

הביטחוניים עם ישראל עלולים היו להיבחן. אל מול צרכיה של מדינה בת כ-90 מיליון תושבים תחת מצור, היקף המשלוחים היה צנוע, אך למחווה הייתה חשיבות סמלית: להרגיע את דעת הקהל, תוך הדגשת הדה-אסלקציה.

בהמשך התחדשו המגעים בדרג השרים. שר החוץ ג'יהון בייירמוב [לחץ](#) על מקבילו האיראני להשלים את החקירה שהובטחה בנוגע לתקיפות בנחצ'יאן, וב-12 באפריל [פתחה](#) אזרבייג'ן מחדש את שגרירותה בטהראן במתכונת כוח אדם מצומצמת. ממצאי החקירה לא פורסמו בפומבי, ושיחות נוספות בדרג השרים המחישו עד כמה שברירית נותרה הרגיעה.

המאזן האסטרטגי של אזרבייג'ן

מלבד התקיפות של 5 במארס, ייתכן שהאירוע המשמעותי ביותר מבחינת אזרבייג'ן בזירה הסמוכה לה היה דווקא התקיפות הישראליות נגד הצי הכספי של איראן. בליל 18 במארס תקפו מטוסים ישראלים, לראשונה מאז פרוץ המלחמה, [את בסיס חיל הים הצפוני בבנדר אנזלי](#), והשמידו קורבטה איראנית, לצד ארבע ספינות טילים נוספות ותשתיות ימיות. כלי השיט הללו לא איימו ישירות על ישראל מן הים הכספי; עם זאת, השמדתם החלישה את הכוח שהיה ממוצב בצורה הטובה ביותר לאיים על אסדות האנרגיה הימיות של אזרבייג'ן – אותן אסדות שמפיקות את הנפט שישראל מייבאת – ובמקביל חיזקה את מעמדו של הצי האזרי בים הכספי.

מה, אם כן, הייתה משמעות המלחמה עבור אזרבייג'ן? בטווח הקצר היא הניבה לה הישגים ממשיים – עלייה בהכנסות מאנרגיה, התחזקות מעמדה כמדינת מעבר ומשקל דיפלומטי רב יותר. אולם הישגים אלה לוו בתחושת פגיעות שהחריפה. מתקפות הכטב"מים, יחד עם [סיכול](#) תוכניות משמרות המהפכה לפגיעה בצינור הנפט באקו-טביליסי-ג'ייאהן (BTC), נגד שגרירות ישראל בבאקו ונגד בית הכנסת המרכזי בעיר, המחישו כי ישור הקו של באקו עם ישראל ועם וושינגטון הפך אותה למטרה. כן הומחש כי ככל שהמלחמה הייתה נמשכת, כך היה הסכסוך עלול לחדור עמוק יותר לתוך אזרבייג'ן, כפי שאירע לשכנותיה האחרות של איראן.

לכך יש להוסיף כי אזרבייג'ן חולקת עם איראן גבול באורך 611 קילומטרים, וגובלת במרחב שבו חי מיעוט אזרי גדול, המוערך בשישית עד רבע מאוכלוסיית איראן. קריסה של המדינה האיראנית – במיוחד אילו הייתה נגרמת, כפי שנשקל בשלב מסוים, בעקבות מתקפה כורדית – הייתה [חושפת](#) את באקו לחוסר יציבות, לגלי פליטים ולאפשרות של אלימות אתנית לאורך הגבול. יתרה מזאת, השפעתה של באקו על המיעוט האזרי באיראן מוגבלת; לפי רוב ההערכות, [האזרים באיראן](#) נותרים משולבים במדינה האיראנית, ולא נושאים את עיניהם לבאקו.

מסדרון TRIPP והציר הארמני

אחד היתרונות הבודדים שבאקו בכל זאת מפיקה מהישרדותו של המשטר האיראני נוגע לכך שמבחינת האמריקאים, מסדרון TRIPP מוסיף לשמור על חשיבות ורלוונטיות – חשיבות שכלל הנראה הייתה נחלשת אילו התחולל בטהראן שינוי פרו-מערבי. מסדרון סחר ותחבורה זה, המחבר בין אסיה לאירופה דרך אזרבייג'ן וארמניה מבלי לעבור באיראן או ברוסיה, נעשה חיוני עוד יותר, שכן הוא משמש כעת נקודת המעבר היציבה היחידה באזור.

עם זאת, יציבות זו והמשך פיתוחו של המסדרון, על השלכותיו הכלכליות הנלוות, תלויים בתהליך השלום בין באקו לירוואן. מבחינת באקו, הבחירות לפרלמנט בארמניה ב-7 ביוני הניבו בשורה חיובית: מפלגת "החווה האזרחי" של ראש הממשלה המכהן ניקול פשיניאן, המזוהה עם קו פרו-מערבי ופרו-שלום, נותרה בשלטון לאחר שזכתה בפחות מחמישים אחוזים מן הקולות מול אופוזיציה לאומנית פרו-רוסית המתנגדת לתהליך השלום. לפי [התוצאות הסופיות](#) שאושרו על ידי ועדת הבחירות המרכזית ב-14 ביוני, צפויה "החווה האזרחי" לקבל כ-64 מתוך 105 המושבים באספה הלאומית. זהו רוב שלטוני נוח, אך כזה שחסר לו מספר קטן של מושבים כדי להגיע לרוב מוחלט של שני שלישים, הדרוש לפתיחת הליך של משאל עם חוקתי.

ואולם, אזרבייג'ן דורשת רפורמה כזו כתנאי לחתימה הסופית על הסכם שלום. באקו [מתנגדת](#) למבוא לחוקת ארמניה משנת 1995, המפנה להכרזת העצמאות של 1990, אשר מצדה מאזכרת את חוק האיחוד משנת 1989 שאומץ בידי הגופים המחוקקים של ארמניה הסובייטית ונגורנו-קרבאך. מבחינת אזרבייג'ן, מדובר בתביעה טריטוריאלית בלתי קבילה, המונעת את נרמול היחסים בין שתי המדינות.

פשיניאן הבטיח לפתור סוגיה זו באמצעות משאל עם במקרה של ניצחון. אולם עם רוב של שלוש חמישיות בלבד, אין בידו לפתוח בתהליך, שכן כארבעים המושבים שבידי האופוזיציה מעניקים לה בפועל זכות וטו בסוגיה הספציפית הזו. קשה להניח שפשיניאן ימצא דרך משפטית לעקוף את המבוי הסתום, אף שמפלגת "החוזה האזרחי" טוענת כי הכינה נוסח מתוקן שיובא למשאל עם. גם אילו הובא נוסח כזה, בדרך נס, בפני הציבור הארמני, כלל לא בטוח שהיה מתקבל. [רבים מן הארמנים](#), גם אם הם תומכים בפשיניאן, סבורים כי הדרישה האזרבייג'נית חורגת מגבולות הוויתור שהם מוכנים לקבל.

מול מציאות זו, אלייב שומר עד כה על שתיקה מחושבת. אבני דרך בתהליך השלום ממשיכות להיות מושגות, [ופרויקטים](#) הקשורים ל-TRIPP מוסיפים להתקדם. לכן, עדיין לא ברור אם תהליך השלום יתנפץ אל מול המכשול המשפטי הזה; אם פשיניאן יצליח בכל זאת לכפות רפורמה בלתי-חוקתית ולא פופולרית; או שמא באקו תסכים בסופו של דבר לסגת מדרישתה, כדי לעגן אחת ולתמיד את דרום הקווקז כנקודת היציבות היחידה באזור.

כך, תוצאות הבחירות בארמניה אינן מסייעות להפחית את הדילמה של אלייב ביחס למשטר בטהראן. הוא נותר לכוד בין אי-הסדר שקריסה איראנית עלולה לחולל לבין האיום המתמשך שמציב המשטר הקיצוני האיראני, שיייתכן ואף הקשיח את עמדותיו. התרחיש שהתממש – רפובליקה אסלאמית פצועה אך שורדת, וכן פחות מורתעת מבעבר לאחר שעמדה במתקפה אמריקאית-ישראלית משותפת – רחוק מאוד מן התרחיש שאזרבייג'ן הייתה מעדיפה.

עורכי הסדרה: ענת קורץ, רינת חרש ואלדד שביט.